Hronika okruglog stola

“Sećanje na profesora Dušana Bandića: lično i profesionalno”
17. maj 2024.

Dvadeset godina od smrti profesora Dušana Bandića obeležili smo okruglim stolom na kome je 11 učesnika iz ličnog i profesionalnog ugla evociralo uspomene i sećanja na njegov rad kao profesora i mentora, dugogodišnjeg upravnika Odeljenja za etnologiju i antropologiju i direktora Etnografskog instituta SANU (od 1983 do 1989). Okrugli sto otvoren je prikazivanjem feljtona „Tabu“ (1978, RTS) u kojem je profesor Bandić objašnjavao ovaj antropološki fenomen. Govorili su: dr Ivan Čolović (Bibilioteka XX vek), dr Aleksandra Pavićević (Etnografski institut SANU), prof. dr Dragana Antonijević (Filozofski fakultet u Beogradu), prof. dr Senka Kovač (Filozofski fakultet u Beogradu), dr Milina Ivanović Barišić (Etnografski institut SANU), dr Miroslava Lukić Krstanović (Etnografski institut SANU), mr Miroslav Niškanović (Etnografski institut SANU), prof. dr Danijel Sinani (Filozofski fakultet u Beogradu), prof. dr Lidija Radulović (Filozofski fakultet u Beogradu), kao i alumni Filozofskog fakulteta u Beogradu: Đina Trišović i mr Biljana Mandić.

Zbog onih koji nisu upoznati sa biografijom, karijerom i naučno-istraživačkim radom profesora Dušana Bandića, na početku ćemo ukratko izložiti najvažnije detalje iz njegove bogate biografije i bibliografije (Radulović 2007, 2008). Rođen je 1939. godine u Novom Sadu u porodici intelektualaca, otac je bio matematičar i profesor na Farmaceutskom fakultetu u Beogradu a majka učiteljica. Diplomirao je 1964. godine na Odeljenju za etnologiju na Filozofskom fakultetu, u prvoj generaciji postdiplomskih studenata bio je i prvi magistar etnologije u Srbiji (1968). Zaposlio se u Etnografskom institutu 1970. godine, a nakon dve godine izabran je za asistenta na Filozofskom fakultetu, tada Odeljenju za etnologiju. Kao docent od 1978. godine, formirao je i koncipirao nove predmete: Etnologija Jugoslavije – duhovna kultura i Opšta etnologija – duhovna kultura. Prateći savremene tendencije ovi predmeti su devedesetih godina reformisani, tako da je od tada predavao Antropologiju religije i Narodnu religiju Srba, a od 2003. godine i izborni predmet Nacionalna etnologija: narodno pravoslavlje. U svom profesorskom stažu bio je profesor sa najviše mentorstava na diplomskim radovima, magistarskim i doktorskim tezama.

Dušan Bandić je obavljao dužnost direktora Etnografskog instituta SANU, bio inicijator osnivanja strukovnog udruženja *Etnološko društvo SR Srbije* (1975) i njegov prvi predsednik, kao i potpredsednik *Etnološkog društva Jugoslavije*. Pokrenuo je (1978) stručni časopis *Etnološke sveske* i bio urednik od četvrtog do osmog broja (1982–1988). Vidimo da su se u ovom naučnom časopisu domaći etnolozi, i u to vreme, bavili veoma aktuelnim temama kao što su urbana etnologija, novi običaji, žena i kultura, etnologija i masovne komunikacije i drugo. U vreme dok je bio na poziciji direktora Etnografskog instituta SANU, omogućio je redovno učešće studenata etnologije u terenskim istraživanjima Instituta širom Srbije, a tako i izgradnju kolegijalnih odnosa i veza među istraživačima koje traju do danas.

Moderatorka okruglog stola, Lidija Radulović, zahvalila se govornicima i prisutnoj publici koju su činile koleginice i kolege iz sve tri institucije, Etnografskog instituta, Etnografskog muzeja i Odeljenja za etnologiju i antropologiju, kao i brojni studenti i studenkinje. Sećanje na profesora Bandića evocirano je, između ostalog,

posluživanjem kafe u šoljicama iz osamdesetih i devedesetih godina. Šoljica kafe je znak simboličkog podsećanja na dane kada smo se okupljali u njegovom kabinetu, na prijateljstva, kolegijalno razumevanje i podršku, razmenu ideja, mišljenja i znanja. Prijateljsko druženje uz Bandićevo gledanje u šolju ne samo da je stvaralo jednu prijatnu i opuštenu atmosferu koje se svi rado sećamo, već je predstavljalo i pronicljiv način da nas bolje upozna i učestvuje u našem profesionalnom i ličnom sazrevanju.

Dekan Filozofskog fakulteta, **Danijel Sinani**, pozdravio je prisutne i otvorio ovaj skup ukazujući na značaj i doprinos profesora Dušana Bandića, a zatim je evocirao sećanja vezujući ih za studentske dane kada je pokazao posebno interesovanje za religiju. Na trećoj godini studija profesor Bandić je prepoznao njegove organizatorske spoosobnosti i zadužio ga da koordinira u organizovanju studentske prakse koja je trebalo da se, posle višegodišnje pauze, po prvi put realizuje u Knjaževcu. Nakon diplomiranja u najlepšem sećanju su mu ostali meseci, neposredno pre prerane Bandiževe smrti, kada je sa njim sarađivao u nastavi i provodio više vremena. Smatra da je od Bandića "nasledio" interesovanje za narodnu religiju ali i odnos sa studentima.

Kao urednik i kasnije privatni izdavač Biblioteke XX vek **Ivan Čolović** se prisetio trenutka kada je na stolu izdavačke kuće BIGZ ugledao rukopis knjige *Tabu u tradicionalnoj kulturi Srba* (1980), zaintrigirao ga je naslov, a nakon što je upoznao profesora Bandića sledila je profesionalna saradnja ali i dugotrajno prijateljstvo. Bandić je, kako smatra Čolović, bio ključna ličnost za njegovu odluku da doktorira iz oblasti etnologije. Kao izdavač više važnih knjiga iz oblasti etnologije i antropologije, kao što su *Totemizam danas* (1979) Klod Levi –Strosa, *Antropološke teorije* (1979) Elvina Hača, *Um primitivnog čoveka* (1982) Franca Boasa i mnogih drugih, to je bio "prirodan" sled događaja važan za njegovu dalju naučnu karijeru. Zahvaljujući doktoratu na temu „divlje književnosti", nakon odlaska iz državne izdavačke kuće, Čolović je karijeru nastavio u Etnografskom institutu SANU.

Izlaganje **Senke Kovač** je prožeto sećanjima na profesionalni doprinos Bandića, ali i na njihovo lično prijateljstvo, koje se razvijalo nakon njenog povratka iz Afrike. Govorila je o Dušanu Bandiću kao nekom ko je plenio svojom opuštenošću i posebnim smislom za humor, prihvatajući i šale na svoj račun, kao nekom od koga smo učili na terenima i studentskoj praksi kako izgledaju „zamke" koje vrebaju tokom istraživanja od „privilegovanih kazivača". Odala je priznanje Bandiću što je doveo na Odeljenje mlade kolege, koji su danas na vodećim funkcijama na samom Odeljenju i na Fakultetu. Smatra da je, na izvestan način, i on zaslužan što njegovo Odeljenje više od dvadeset godina ima značajnu ulogu kao deo Uprave Filozofskog fakulteta. „Da sećanje na našeg Dušana ne bledi", istakla je Senka Kovač, govori i činjenica da se svake godine 20. januara na Novom groblju okuplja nekolicina kolega/ginica i prijatelja, zajedno sa njegovom suprugom Željkom Škorić.

Djina Trišović je alumni Filozofskog fakulteta; ima uspešnu karijeru u EPS-u a pre nekoliko godina je upisala i doktorske studije na Odeljenju za etnologiju i antropologiju. Prisetila se svog diplomskog rada, podsticaja i podrške koju je kao studentkinja dobila od Bandića, tako da je nakon objavljivanja diplomskog rada posle njegovog ohrabrenja upisala i magistarske studije. Terensko isksutvo etnologa sticala je tih godina kao saradnica profesora Bandića na projektu vezanom za narodno pravoslavlje.

Profesor Bandić je za **Biljanu Mandić**, kao i za mnoge studente, bio omilje-

ni profesor. Njena interesovanja su još u toku studija bila usmerena na temu koja se ticala mirisa, do tada a i kasnije neobrađenu s antropološkog stanovišta. Kada je predložila prof Bandiću da to bude njena tema diplomskog rada dobila je veliku podršku, što je njoj bilo veoma važno zbog poverenja koje joj je ukazao. Naglasio je da o mirisima ne zna gotovo ništa, važno je da Biljana zna, i da bi bilo izazovno da se i ta tema obradi u antropologiji. Istakla je i pažljivost i strpljenje, kao važne osobine Bandića kao mentora i profesora, što joj je posebno nedostajalo u izradi magistarske teze nakon njegove smrti.

"Dušan je voleo teren, voleo je svoje studente, još kao asistent je organizovao putovanje u Kranj", prisetio se **Miroslav Niškanović**. Duhovito i zanimljivo opisao je putovanje tada asistenta Dušana Bandića i tridesetak studenta i studentkinja. Niškanović nam je izneo zanimljive indicije vezane za vreme kada je otac profesora Bandića, Ivan Bandić, predavao matematiku u Bihaću i Prijedoru i da je, verovatno, poznavao Špiru Kulišića.

Aleksandra Pavićević se, između ostalog, u protekle dve godine bavila istorijatom i kontinuitetom socioloških paradigmi religije, u tom kontekstu govorila je o tome šta bi danas pitala Bandića i koja razmišljanja bi sa njim podelila. Prvo pitanje bi bilo da li se antropologija religije u domaćoj nauci može smatrati posebnom disciplinom? Smatra da je antropološka perspektiva dovela do umnožavanja tema i pristupa i da ne postoji kontinuitet kao što je to slučaj sa socilogijom religije, ali da je Bandićev koncept narodnog pravoslavlja bio temelj disciplinarnog uobličavanja. Drugo pitanje se odnosilo na to kako bi se profesor postavio u odnosu na krizu akademskog stvaralaštva u eri hiperprodukcije teksta i osećanja potpune društvene efemernosti. Aleksandrin lični odgovor ogleda se u pisanju "nove etnografije", kombinacije etnografije i književnosti iz pozicije posmatrača ali i učesnika života u jednom šumadijskom selu. Publika je mogla da čuje odlomak iz jednog od tekstova "nove etnografije".

Milina Ivanović Barišić je istakla, kao i svi ostali govornici, značaj koji je Bandić imao u njenom profesionalnom napredovanju kao mentor na diplomskom radu, kao neko ko ju je podsticao da upiše magistarske studije i na kraju kao njegova saradnica na terenskim istraživanjima za potrebe projekta *Narodno pravoslavlje danas* početkom devedesetih godina XX veka. Na izvestan način Milina je bila insajderka u obližnjem selu Zuce u koje je Bandić odvodio studente na jednodnevna istraživanja uz obavezno neformalno druženje i upoznavanje Bandićevog druga iz vojske Steve.

Studenti svih generacija su voleli interesantna predavanja Bandića, kazala je **Dragana Antonijević**, i kao ispitivač je bio uvek dobronameran, neko ko se šali ali i, kada je to bilo potrebno, uputi ozbiljne kritike, sadržajne i suštinske. Bio je njen mentor na diplomskom i magistarskom radu, nažalost nije dočekao odbranu njenog doktorata na kome je takođe bio mentor. Smatra ga jednim od najzaslužnijih za njen profesionalni život, pošto je u vreme njegovog direktorovanja primljena u Etnografski institut, zajedno sa Ines Pricom, a potom ju je doveo kao asistenta na Odeljenje za etnologiju i antropologiju na Filozofskom fakultetu. Profesorka Antonijević se zahvalila Dušanu Bandiću na savetima, podršci, dobroti kao i na poverenju koje je imao u nju.

Na početku svog izlaganja i **Miroslava Lukić Krstanović** je naglasila da je profesor Bandić za većinu studenata u svim generacijama bio omiljeni profesor, profesor koji je „predmet etnologije izvukao iz učmale deskripcije i pretvorio u saznajne upitanosti a njegova mentor-

stva su motivisala znatiželju i olakšavala obavezu“. Kao direktor u Etnografskom institutu od 1984. do 1989. gdine, među zaposlene je uneo „neformalnu ozbiljnost i odgovornost ...bio nenametljiv sagovornik i autoritet, čovek dogovora i razgovora“, koji daje prednost individualnoj i grupnoj komunikaciji.

Kako je bilo studirati osamdesetih godina na Odeljenju za etnologiju, podsetila nas je, a mlađe koleginice i kolege upoznala, **Lidija Radulović**. To je bilo vreme kada je domaća etnologija doživela veliki napredak koji se ogledao u primeni novih teorijskih pristupa, doprinosu mladih i etnologa srednje generacije koji su učestvovali u velikim istraživačkim projektima Etnografskog instituta na čijem čelu je tada bio profesor Bandić. Kao direktor Instituta on je prvi pozvao i studente da sa istraživačima Instituta idu na teren. Generacija kojoj je pripadala Lidija Radulović imala je tu sreću da učestvuje u ovim istraživanjima, a za mlade istraživače ovo „kaljenje“ na terenu bilo je nezaboravno iskustvo. Od profesora Bandića naučila je mnogo o terenskom radu i vođenju intervjua, ali pre svega, možda i daleko značajnije, naučila je koliko je važno biti otvoren, komunikativan, prirodan i spontan u susretu sa sagovornicima, pokazati im razumevanje i koliko su važni za naša naučna istraživanja.

Profesor Dušan Bandić je iza sebe ostavio brojne naučne radove i knjige značajne za domaću etnologiju i antropologiju. Pomenućemo samo one najvažnije: *Tabu u tradicionalnoj kulturi Srba* (1980)*, Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko* (1989, 1997, 2008), *Narodna religija Srba u 100 pojmova* (1991, 2004), *Narodno pravoslavlje* (2010). Njegovo naučno delo ostaje da svedoči o jednoj naučničkoj širini, originalnosti, retkoj sposobnosti da na razumljiv i jednostavan način tumači veoma složene fenomene narodne religije, narodnog pravoslavlja i uopšte, tradicijske i savremene kulture. Koncepti narodne religije i narodnog pravoslavlja pružaju različite mogućnosti istraživanja religije, deluju inspirativno i ostavljaju dovoljno prostora budućim generacijama etnologa da uoče i problematizuju brojne teme.

Reference

Bandić, Dušan. 1980. *Tabu u tradicionalnoj kulturi Srba*. Beograd: Biblioteka XX vek, BIGZ.

Bandić, Dušan. 1991, 2004. *Narodna religija Srba u 100 pojmova*. Beograd: Nolit.

Bandić, Dušan. 1989, 1997, 2008. *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Bandić, Dušan. 2010. *Narodno pravoslavlje*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Radulović, Lidija B. 2008. „O profesoru dr Dušanu Bandiću – prvom predsedniku Etnološkog društva Srbije“. *Etnološke sveske* 12 (1): 11–19.

Radulović, Lidija B. 2007. „Koncepti Dušana Bandića: narodna religija i narodno pravoslavlje u kontekstu istraživanja religije u domaćoj etnologiji XX veka“. U *Antropologija savremenosti*, uredio Saša Nedeljković, 102–122. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.

Prof. dr Lidija Radulović
lradulov@f.bg.ac.rs

Prof. dr Ildiko Erdei
ierdei@f.bg.ac.rs
Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu